

BIJENKORVEN EN BIJEN OP EEN SATIRISCHE MEDAILLE

De satirische medailles zijn zeer gegeerd door sommige verzamelaars ; in 't algemeen hebben zij betrekking op oorlogen, en deze die Napoleon III bespottelijk maken na de nederlaag van Sedan in 1870, zijn zeer bekend.

Ik verwachtte me zeker niet de bij en de bijenkorf als illustratie op deze reeks van medailles te vinden, toen het toeval mij een koperen penning in handen speelde die in België en meer bepaald in Antwerpen gedurende de eerste wereldoorlog uitgegeven was.

De voorkant stelt een bijenwolk voor van 9 kolonies, ondergebracht in bijenkorven vervaardigd uit stro, waaruit de bijen ontsnappen die Duitse soldaten, die punthelmen dragen, aanvallen terwijl deze in wanorde wegvlugten.

Op de keerzijde staat het cirkelvormig omschrift "L'UNION FAIT LA FORCE / kroon / EENDRACHT MAAKT MACHT -" het veld wordt ingenomen door een bijenkorf gemerkt met de letter A (Albert I, Koning der Belgen), omringd door negen bijen die de negen Belgische provincies voorstellen, en het jaartal 1914.

Deze penning is opgenomen in de catalogus van Ch. Lefébure (1), onder nummer 1897, doch zonder een enkele vermelding noch aangaande de omstandigheden van zijn uitgifte, noch betreffende de keuze van het onderwerp, dat mogelijk zou kunnen geïnspireerd geweest zijn door een gravure van A. Van Vliet, Amsterdam 1658 en die een episode voorstelt uit het beleg van Celle, in Duitsland door de Zweden, gedurende de Dertigjarige Oorlog, en tijdens dewelke de belegerden zich verdedigden door het werpen, van op de stadswallen, van korven met bijen op hun vijanden.

Om terug te komen op de eerste wereldoorlog meldt het Brits tijdschrift "Scottish Beekeeper" dat bijen gebruikt werden door de Duitse soldaten tegen de Engelsen tijdens de oorlog 1914-18.

Dit gebeurde in Tanganyika waar een Engels konvooi munitie en mondvoorraad voor de Franse troepen aanvoerde.

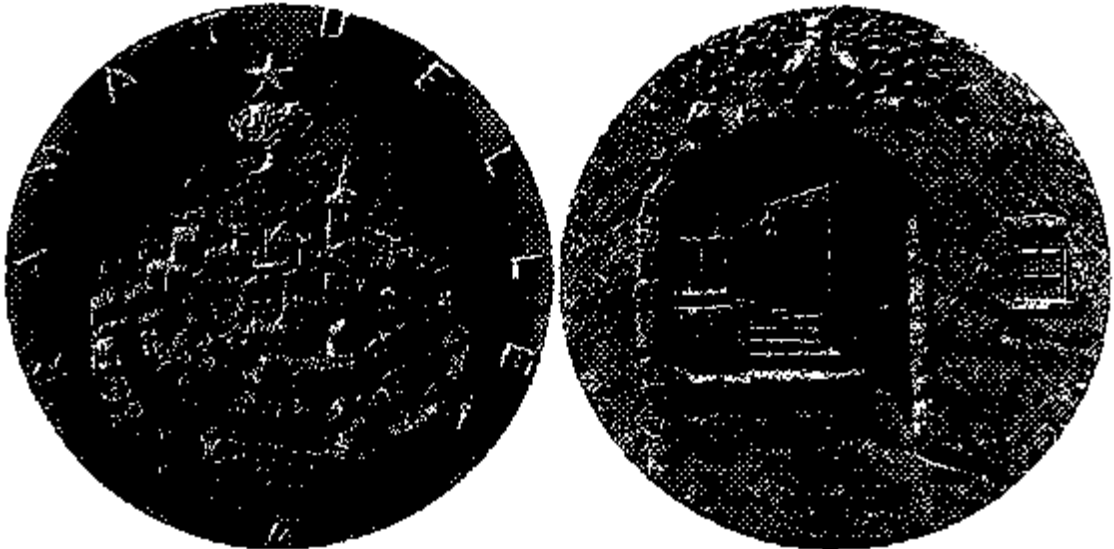
De inboorlingen, Duitse Ascaniërs, en doorwinterde bijenkwekers, verzamelden enkele honderden zwermen, waarvan de nesten opgesteld werden langsheen de route die het konvooi moest volgen. Bij de nadering van het konvooi, omwikkelde een ingenieur deze nesten met draad die hij vervolgens op de elektrische stroom aansloot. De elektrische schok joeg duizenden kwaad bijen uit hun nesten die zich op het voorbijgaande konvooi stortten. Muizen, ossen en begeleiders, gek van pijn, vluchtten verschrikt

in alle richtingen weg. Ontelbare angels drongen in de huid van mens en dier en verspreidden er hun hevig gif.

Na, door middel van rook, de bijen verjaagd te hebben, maakten de Duitsers zich meester van de munitie en de levensmiddelen, de vrucht van hun wel eigenaardige overwinning.

Tanganyika is een vroegere Duitse kolonie van Oostelijk Afrika die na 1920 onder Brits mandaat kwam te staan en die nu, samen met Zanzibar, de onafhankelijke staat Tanzania vormt.

Enkele jaren geleden gaf de Parijse Munt de hiernavolgende medaille uit van de hand van André Chevalard en die, volgens haar schepper, "De Poort der Bijen", te Ramatuelle, voorstelt. In feite bestaat deze poort, doch is echter bekend onder de naam van "Sarrazeense Poort" en zij wordt door geen bijen versierd, maar de legende vertelt dat, tijdens de invasie der Sarrazenen, de inwoners van Ramatuelle, van boven op de poort bijenkorven op de Moorse belegeraars wierpen, en dat het deze legende is die de kunstenaar, die zich sedert enkele decennia te Ramatuelle gevestigd heeft, in deze medaille heeft willen verewigen.

De voorzijde stelt het kleine dorpje in de Var, gekneld en omringd door zijn stadsmuren, voor. Bovenaan het stadsblazoen. Als legende het woord RAMATUELLE. Op de keerzijde de zogeheten "Poort der Bijen". Deze mooie bronzen medaille, uitgegeven in de "Collection Générale de la Monnaie de Paris" onder nr. 2397, bestaat in twee formaten : 41 mm en 72 mm aan de respectievelijke prijs van 65 en 130 FF.

- (1) Ch. LEFEBURE, *Exposé succinct et chronologique de la frappe patriotique, de bienfaisance, de nécessité et commémorative en Belgique occupée*, Parijs en Brussel, 1923.

Jean NIVAILLE (*)

- (*) De auteur zou het zeer op prijsstellen indien de lezers hem nadere inlichtingen zouden kunnen bezorgen betreffende deze uitgifte.

SPOTMUNTEN

VAN DE BRABANTSE OMWENTELING 1790

Alle verzamelaars zijn het stellig eens dat de Brabantse Omwenteling van 1790 ons op numismatisch gebied een bijzondere en prachtige reeks munten heeft nagelaten : een gouden leeuw, een zilveren leeuw, twee verschillende guldens, eveneens twee verschillende tienstuiverstukken, een dubbele oord en een oord, zonder van de varianten te spreken.

Jammerlijk genoeg was de tijd van de toenmalige republiek te kort daar er nog andere muntwaarden gepland waren : een halve zilveren leeuw, een vijfstuiverstuk en een tienoordenstuk. Deze munttypen zijn van de meesterhand van een onzer beroemdste graveurs, Théodore Van Berckel.

Naast de munten uit deze periode bestaat ook nog een hele reeks penningen en draagpenningen. Minder bekend, maar voor de numismatiek belangrijk is de reeks "spotmunten". Een historische situering kan het geheugen opfrissen.

Met Karel VI kwamen onze gewesten, t.t.z. ongeveer het huidige België uitgezonderd het prinsbisdom Luik, onder de Oostenrijkse kroon. Zo maakten zij meteen deel uit van het Heilig Rooms Duits Keizerrijk en mochten ze worden beschouwd als de "Oostenrijkse Nederlanden".

Wanneer de dochter van Karel VI, keizerin Maria-Theresia haar vader opvolgde, kender de Oostenrijkse Nederlanden op militair vlak een zekere rustperiode. Met was gebruikelijk dat buurlanden hun oorlogen in Vlaanderen kwamen uitvechten en dit met alle gevolgen vandien voor onze bevolking. Tussen 1740 en 1790 was dat niet het geval, maar toch was de levensstandaard van onze bevolking slecht te noemen, ook al kunnen wij aanhalen dat de levensstandaard met 20% steeg, waar wij onmiddellijk tegenover zetten dat de prijzen voor levensmiddelen met 95% gestegen waren.

Resultaat : een zeer arme arbeidersklasse, een kleine middenstand die het iets beter had, maar een hogere klasse bestaande uit de adel samen met de hogere kerkelijke overheid en de hogere militairen, die het aller erg naar zin hadden.

Keizer Jozef II, die na de dood van zijn moeder in 1780 de troon overnam, had een moderne instelling en was vooruitstrevend op elk gebied waarbij meerdere hervormingen werden doorgevoerd. Deze maatregelen uitgevoerd bij wet tussen 1780 en 1790 stootten op verzet, vooral wanneer ze in het nadeel van de hogere stand uitvielen.

Met was echter niet alleen keizer Jozef II die wijzigingen wou doorvoeren. Vergeten wij niet dat op dat ogenblik Europa in beroering was en dat in Frankrijk de revolutie voor de deur stond. Vooral op godsdienstig gebied wou Keizer Jozef II belangrijke wijzigingen doorvoeren, wat resulteerde in wrijvingen tussen de gouverneurs, de Staten-Generaal en de bevolking. Intussen verslechterde de toestand en verarmde de bevolking nog meer en gingen bepaalde groepen zich vormen.

Deze groepen kunnen als volgt worden ingedeeld :

- * zij die trouw bleven aan het keizerlijk bewind, te weten de adel en een deel van de hogere militairen ;

- een strekking onder leiding van advocaat Van der Noot, die zich gesteund voelde door de hogere kerkelijke overheid onder de leiding van de kardinaal van Eupen ;
  - een kleinere groep, aangevoerd door advocaat Vonck die op de Vlaamse burgerij moest rekenen en meer ingesteld was in de zin van de komende Franse revolutie ;
  - de misnoegde militairen onder het bevel van kolonel Van der Meersch, om in samenspraak met Van der Noot het Oostenrijks gezag hier te verdrijven.
- Dit alles bracht mee dat er een enorme vloed van geschriften en drukwerken, zowel voor als tegen elke strekking, het daglicht zag.

Gezien echter slechts een paar enkelingen (7% van de bevolking) konden lezen en schrijven werden andere middelen bedacht om de gewone bevolking voor zijn zaak te winnen. Eén van deze middelen was het bewerken en wijzigen van de beeldenaar der munten. Dit gebeurde vaak op het dubbel oord, het bronzen muntstuk dat bij arme bevolking het meest voorhanden was.

Hier kan het volgend onderscheid worden gemaakt voor die misvormde munten, ook "spotmunten" geheten :

- munten die gericht waren tegen het beleid van keizer Jozef II ;
- munten die de "keizersgezinden" in omloop brachten tegen de opstandelingen ;
- munten waar men spotte met Van der Noot ;
- munten waarop men spotte met het kerkelijk gezag ;
- munten welke de Brabantse patriotten tot eer strekten.

Zeer bijzonder zijn de munten welke noch spottend, noch vals waren, maar waarvoor de reden van het in omloop brengen niet geweten is.

Ook deze munten kunnen als volgt onderverdeeld worden :

- munten met keizer Jozef II als onderwerp ;
- deze met de Brabantse Omwenteling als onderwerp ;
- deze over keizer Leopold II die na de dood van zijn broer keizer Jozef II, de opvolging waarnaam.

Als spotmunten tegen keizer Jozef II zijn er :

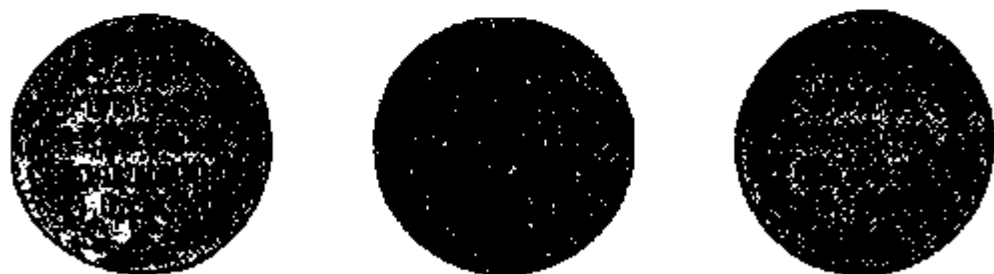
- Een dubbel oord te Brussel geslagen voor keizer Jozef II, dat door wegwerkingen en bijgraving zodanig is gewijzigd dat de

keizer een narrenmuts draagt en tevens van ezelsoren is voorzien en waarbij de keizer een pijp rookt. Op deze manier wilde men keizer Jozef II voor een nar of zot laten doorgaan en hem tevens nog voor een ezel gaan verlijten. In deze tijd was het pijpenroken afkeurend vermits dit meestal maar bij de arme stand en de militairen in gebruik was.

- Op een ander dubbel oord is de beeltenis van de keizer derwijze gewijzigd dat Jozef II een vrijheidsmuts draagt, voorzien van twaalf zeshoekige sterren. Daar de munt lijkt op een Amerikaanse oest zouden die zeshoekige sterren en die vrijheidsmuts de Amerikaanse vrijheidsstrijd in herinnering kunnen roepen.
- Tevens zijn er spotmunten gemaakt door de Oostenrijkse keizersgezinden tegen de patriotten zoals :

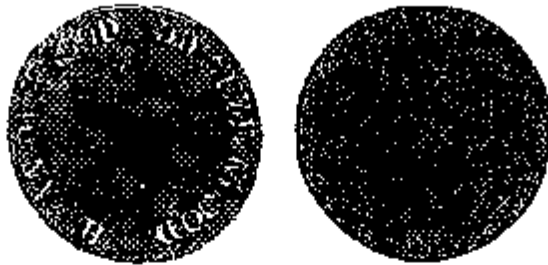

- Dubbel oord 1790 waarvan de voorzijde zodanig is veranderd dat de leeuw en de vrijheidsheer aan een galg zijn opgehangen.
- Een ander dubbel oord draagt de beeldenaar zodanig gewijzigd dat men een gevleugelde duivel ziet, die daarbij nog viool speelt.

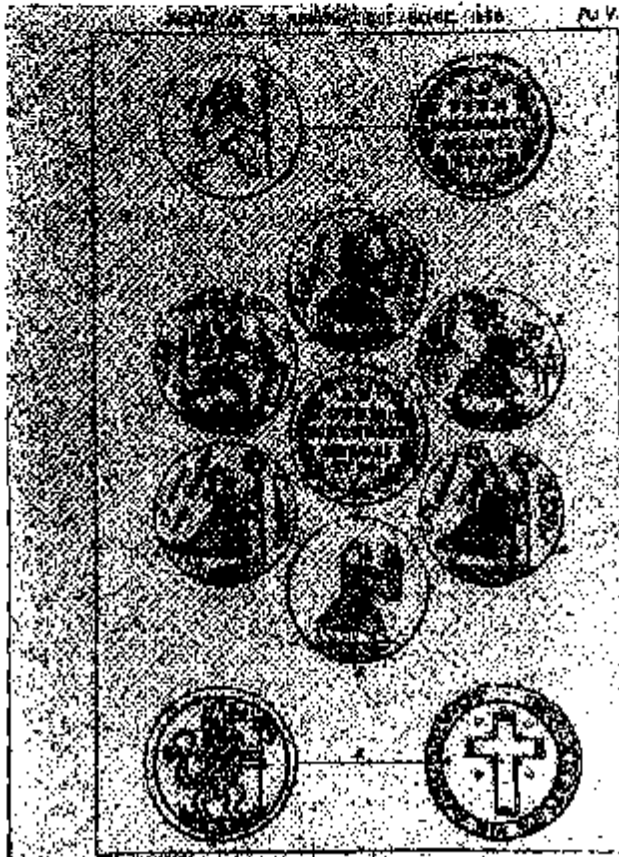

- De oorspronkelijke tekst van de keerzijde werd "*Ad usum rebellis Belgii 1790*", vrij vertaald "Ten gebruikte van de Belgische opstandelingen 1790".
- Op een andere munt vindt men de gewijzigde tekst "*Ad usum foederati rebellis 1790*" wat betekent "Ten gebruikte van de verenigde opstandelingen 1790".
- Men treft ook als tekst "*Ad usum acclerati Belgii 1790*" of "Ten gebruikte van de Belgische schurken". Bestonden die toen al ? Volgens de Oostenrijks gezinden alvast wel.

Tegen Hendrik Van der Noot kennen wij volgende gewijzigde munten :

- Een dubbel oord van 1790 met als tekst : "H VAN DER NOOD (sic) DWAEZE KLOOD" (sic)" (moest de tekst soms rijmen ?). Tevens heeft de gewijzigde beeldenaar van de leeuw nog een giftong.
- Op een andere dubbel oord 1790 wijzigde men het beeld van de leeuw en graveerde men er volgende tekst bij : *Arlequin V D N.* Was Van der Noot niet iedereen's vriend ?

Vooral het kerkelijk gezag dat zich openlijk tegen de keizer had gekeerd kreeg het hard te verduren. Een bewijs daarvan vindt men in een artikel in de *Revue de la Numismatique Belge*, 1858, waarin R. Chalon enkele van deze bewerkte munten beschrijft waarvan hij de toenmalige plaat afbeeldde. Jammer genoeg zijn deze munten nooit meer te voorschijn gekomen.

Het nummer 1 toont een dubbel oord van de Verenigde Belgische Staten zoals het normaal moet zijn volgens de aanmunting van 1790. Het centraalstaande stuk wijst erop dat alle keerzijden gewijzigd zijn in "*Ad Usum Soelernati Belgii 1790*". Dus ook de geestelijke overheid waren allen Belgische schurken, want bij nummer 2 zien wij een kapucijnenpater met zabel en kruisbeeld in de hand en de gegraveerde tekst luidt : "*Pour la religion*".

Het nummer 3 laat een gewijzigde leeuw zien in de gedaante van een beul die een persoon onthoofdt met behulp van een zaag. Achter de beul is een lantaarn opgehangen en de tekst vermeldt : "*à la lanterne - il est sié embas*". Dit alles slaat op de moord van Van Krieken, die tijdens de omwegang van O.L. Vrouw van Laken, in verband met de geestelijkheid en de aanwezige monniken zou gezegd hebben : "*On voit ces pouilleux partout*" en het artikel voegt eraan toe : "*Men siet de lapdragers en luyszakken alle kanten*". Verraden en aangeklaagd zou Van Krieken daarvoor ter dood veroordeeld zijn en onthoofd door middel van een zaag.

Nummer 4 staat in voor de volgende wijziging. Hier is de leeuw veranderd in een bisschop. Zou dit bisschop Nelis van Antwerpen kunnen zijn vraagt Chalon zich af ? De hier gegraveerde tekst is : "*J'aime mes braves ouisinières*" verwijst naar een speciale bedoeling bij bisschop Nelis.

Het vijfde exemplaar kan als volgt uitgelegd worden : vermits de keizersgezinden een felle haat koesterden tegen het kerkelijk gezag die de patriotische beweging steunde, veranderde men de Brabantse leeuw in een pater die een gebakerd kind voor zich uitdraagt. Dit kind moest dan de opstandige beweging voorstellen. Bij nummer 6 is de gewijzigde leeuw nu een aartsbisschop, voorzien van mijter en staf met de tekst : "*Protecteur des rebelles*". Dit stelt de kardinaal von Frankenberg, aartsbisschop van Mechelen voor die de patriotten zeer genegen was.

Het volgende muntstuk spot met de abt van Tongerlo, namelijk Godefroid Hermans, die de rang van leger-aalmoezenier bij het patriottenleger bezat en alom gekend was om zijn wreedheid tegenover de keizersgezinden.

Afbeelding nummer 8 is géén munt maar een tinnen penning, die ons een leeuw toont met vrijheidshoed en op de keerzijde een kruisbeeld met vier punten door cirkels omgeven. In spiegelbeeld lezen wij de volgende tekst : "*Tu. vinqvera ex se signe. 1790*".

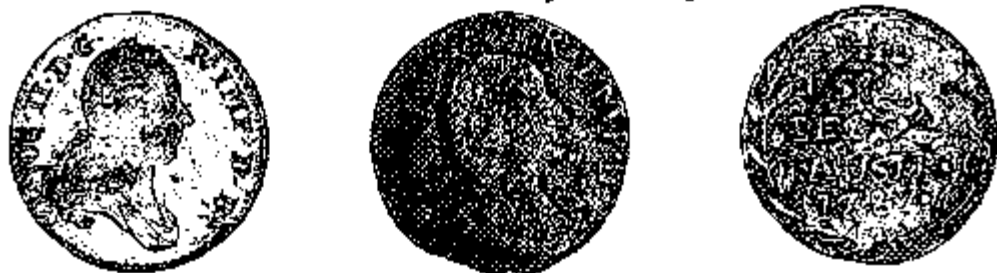
Deze spotmunten tonen hoe fel de strijd was tussen het kerkelelijk gezag en de keizersgezinden. Volgend dubbel oord laat dit ook merken. De leeuw is van een soort rok of pij voorzien en een mijter op de kop geplaatst met in de hand een wijwatervat en op de schouder een bakkersplank waarop communicbroodjes zijn geplaatst.

Maar de Brabantse patriotten verdedigden zich en brachten dubbele oorden in omloop waarbij zij de beeldenaar van de munt niet wijzigden, maar wel een tekst errond graveerden. Zo kregen wij munten met : "Risquez Fortune et Vie Pour Dieu et la Patrie" of : "ÉTAT - RELIGION SAUVES PAR DES LIONS" : veelsprekender kon het niet.

Naast de spotmunten kent men de dubbele oorden waarvan men kan zeggen dat zij "vals" zijn. Alhoewel ze niet spottend zijn, zijn het geen normaal aangemaakte munten. Welke uitieg mag men er aan toeschrijven ?

Zelfs tweemaal vond ik een dubbel oord voor keizer Jozef II, met een veel grovere beeldenaar dan de normale munten te Brussel geslagen met het jaartal 1787. Daarop is de letter "S" in het woord "JOS" omgekeerd gegraveerd en zijn deze munten ook op vroegere munten geslagen. Welke deze vroegere munten zijn is niet uit te maken. Indien deze munten "vals" zouden zijn, dan blijft de vraag waarom men munten van éénzelfde gewicht en éénzelfde waarde nam, daarbij nog matrijzen graveerde om deze nieuwe munten te slaan en waarna deze in omloop werden gebracht. Al die arbeid verrichten om er niets aan te verdienen is twijfelachtig.

Bij de tweede soort is er eenzelfde probleem. Het betreft munten voor de Brabantse Omwenteling geslagen op halve pennies van koning George III. De slag is erg zwak waarbij de voorzijde in spiegelbeeld werd uitgevoerd wat er op wijst dat de graveur van muntslaan en matrijzen aanmaken weinig afwist.

De vraag blijft : "wie en waarom maakte men deze munten" ? In het Brabantse patriottenleger dienden ook een duizendtal Engelse cavaleristen onder leiding van Bayard. Waren het huurlingen ? Wat kwam deze Engelse ruitserij hier doen in verband met de Brabantse Omwenteling ? Allemaal vragen. Was er soms gebrek aan "kleinwaardig wisselgeld" zodat vlug een noodoplossing moest gevonden worden waarbij een "amateur-graveur" het probleem mocht oplossen (ook al werkte hij verkeerd...) ? Het gebruik van de meegebrachte halve pennies als muntplaatjes is dan voor de hand liggend.

Maar ... precies dezelfde munten voor de Brabantse Omwenteling werden ook geslagen op halve stübers van "Gulich und Bergische land", wat er op wijst dat er wel twee verschillende muntplaten gebruikt werden voor één en dezelfde stempel.

Mag deze theorie worden aangehouden of onmiddellijk verworpen ?

Insidels gaat de strijd verder en onder het gezag van de nieuwe keizer Leopold II, vormde zich een leger in het Groothertogdom Luxemburg onder leiding van de erfprins Franz, de latere keizer Franz II. De veldslagen zouden plaatsvinden in de driehoek gevormd door de gemeenten Hoei, Namen en Mirwart. Er was nog géén nieuwe munt op naam van keizer Leopold II en toch bestonden er dubbele oorden, naar hetzelfde munttype als voor keizer Leopold II te Brussel geslagen met het jaartal 1791, die vervaardigd waren op halve stübers van "Gulich und Bergische Land". De beeldenaar was vrij grof maar met een correcte tekst.

Wat dienen wij van deze drie aangehaalde munten te denken en waar-
 onder dienen wij ze te klasseren : vals, noodmunt, wie weet het ?

Dat er soldaten waren die iets van graveren afwisten blijkt uit een rekenpenning, waarvan de ene zijde is gladgeslepen en waarop een soldaat gegraveerd staat met het jaartal 1790, voorzien van bajonet, geweer en ransel. Of dit nu een soldaat is van het Brabants patriottenleger of van de keizersgezinden laat ik aan Uw oordeel over.

Mogelijk bestaan er veel meer van deze "spotmunten". Alleen wat wij onder ogen gekregen hebben wij beschreven.

Als slot is er nog een te Wenen geslagen penning, welke spot over de Brabantse Omwenteling uitstraalt. Het metaal is zilver, de diameter is 42 mm, en de massa is 28,3 gram. Van deze penning bestaan tevens exemplaren in onedel metaal. Op de voorzijde van deze penning leest men op het schild, door de leeuw gehouden, "*Libertas Vincit*". Zo weet men meteen waaraan de bevolking zich te houden had onder het hernieuwde Oostenrijks bewind. Deze zeldzame spotmunten vindt men slechts in musea en enkele private verzamelingen. Maar toch levert zij het bewijs van de hardheid waarmee zowel voor- als tegenstanders van de Brabantse Omwenteling elkaar bekampten en volledigden zij de mooie reeks munten van deze periode.

Met dank aan A. Van Keyseulen, hoofdtechnicus bij het Penningkabinet en E.A. Jacobs, hoofdconservator van het Koninklijk Legermuseum te Brussel voor hun gewaardeerde hulp.

BIBLIOGRAFIE

J. CRAEYBECKX, *De Brabantse Omwenteling*, in *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 1967.

S. DEFOORT, *Vander Meersch en de Bouge en de Brabantse Revolutie* in *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1967.

T. JUSTE, *Histoire du règne de l'Empereur Joseph II et de la Révolution Belge de 1790-1806*.

VILAIN XIII, *Mémoire Militaire sur la campagne de l'armée belge dans les Pays-Bas Autrichiens, pendant la Révolution 1790*, Londen, 1791.

Katalogus, *De Brabantse Omwenteling 1793-1798*, Brussel, 1983. Eigen dokumentatie.

Marcel NUIJTENS

